

**תמורות במעמד המקצועי והחברתי של המורים בישראל כפי
שבאו לידי ביטוי בוועדות הכנסת ורפורמות חינוכיות בין השנים**

2008-1963

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת:

איריס מנדלביץ

בית-הספר לחינוך

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

מטרת המחקר היא לבחון את התמורות במעמדו של המורה בישראל כפי שהוא בא לידי ביטוי בוועדות הכנסת וברפורמות החינוכיות בין השנים 1963-2008.

הסטאטוס החברתי של המורה מושפע מרמת הסטאטוס של מקצוע ההוראה, שיש הרואים אותו כעיסוק סמי פרופסיונאלי. מהות ההוראה משפיעה באופן ישיר על מעמדו המקצועי והחברתי של המורה. יחד עם זאת, המחקר מצביע על גורמים נוספים המעצבים את מעמד המורה: **מרכיב חברתי, מרכיב כלכלי, מרכיב הכשרתי ומרכיב פוליטי**. המחקר דן בסוגית מעמד המורה כפי שעלה בדיונים ובמסקנות בשבע ועדות ממלכתיות לנושאי חינוך מסוף שנות ה-60 ואילך: ועדת דושקין (1962), ועדת רימלט (1968), ועדת עציוני (1978), ועדת דן (1981), ועדת מרים בן פרץ (2000), ועדת דברת (2003), ועדת אריאב (2005) ובהצעות לרפורמה במערכת החינוך: עוז לתמורה (1997), אופק חדש (2008) בהסתמך על הצעד הקובע (2004).

שאלות המחקר:

1. עד כמה נושא מעמד המורה היווה סוגיה בשיח הציבורי והפוליטי: מה היו ההקשרים הפוליטיים, הכלכליים, החברתיים שהביאו לדיון בסוגיה הנ"ל?
2. מה הניע את יוזמי הוועדות הציבוריות למנות את הוועדות, אילו לחצים חברתיים – ציבוריים הוליכו אליהן?
3. עד כמה ההוראה נתפסה כפרופסיה על ידי יוזמי הוועדות?
4. מה עלה בגורלן של הוועדות הציבוריות שדנו בסוגיה הנ"ל?
5. האם התקוות שנתלו בכל אחת מהוועדות מבחינת מעמד המורה התגשמו?
6. מה הייתה עמדתם של ארגוני המורים בסוגית מעמד המורה בראי הזמן? מה הייתה התייחסותם הפרופסיונאלית והפרופסאילית לסוגיה זו? (עוז לתמורה, אופק חדש)

המחקר מסתמך על הפרדיגמה האיכותנית, ונערך כ**מחקר היסטורי חינוכי** מטרתו להבין את השפעתן של הוועדות והרפורמות שנעשו בעבר, על עיצוב מעמדו של המורה בישראל כיום ועל תפיסת ההוראה כפרופסיה, מידת הצלחתן ומידת כישלונן והמניעים לכך. שאלות המחקר נבדקו באמצעות ניתוח מקורות ראשוניים וראיונות עם מעצבי המדיניות. ניתוח הממצאים נעשה תוך סקירה מלאה ומדוקדקת של דיוני ועדות החינוך של הכנסת שנאספו מארכיון הכנסת, מספרים, פרוטוקולים וחילופי מכתבים המעורבים במדיניות. כמו כן, רואיינו אנשי מפתח בתחום החינוך ודבריהם

הוקלטו ותומללו. מתוך כל המידע הרב שנאסף, נמצאו עשר תמות מרכזיות כמעצבות את מעמד המורה: רמת שכר, תנאי עבודה, פמיניזציה בהוראה, מערך תגמולים, הכשרת מורים, אוטונומיה של המורה, מעורבות הורים, כינונו של קוד אתי, מאבקים בין שני ארגוני המורים, פוליטיזציה בחינוך.

מהממצאים עלה כי יוקרתה של פרופסיה קשורה להיבט הכלכלי ורמת שכר גבוהה מהווה אחת מהשאיפות השכיחות של הפרט. ארגוני המורים התמידו ליצור תלות בין גובהו של השכר לאפשרות לאתגר ולמשוך כוח אדם איכותי להוראה ביניהם גם גברים, בטענה כי שיפור השכר ימנע עזיבתם של מורים מוכשרים הנקלעים למצוקה כלכלית עקב השתכרות שאינה מספיקה לצרכיהם. היעד היה שמפרנס ראשי ימצא תנאים לפרנס את משפחו ממשרה אחת. ארגוני המורים חשו מקופחים כלכלית, ובקשו להצמיד את שכרם לשכר האקדמאים במשק ולשכר המהנדסים. בעקבות שביטות ומאבקים בשנות השבעים הוצמד שכרם למהנדסים אך הוא נשחק. עובדה שגררה שביטות ומאבקים נוספים ב-1979 הוקמה וועדת עצינוני שבדקה את מעמד המורה ופרופסיות ההוראה, כל תוספות השכר נשחקו. בעקבות הסכמי השכר שנחתמו ברפורמת "אופק-חדש" ו"עוז-לתמורה נקבעו טבלאות שכר חדשות, נקבעו דרגות קידום. ומבנה שבוע עבודתו של המורה שונה. בתחום ההכשרה חל שינוי תהליכי האקדמיזציה עברו על המורים ואף על המוסדות להכשרת מורים. תנאי הקבלה להוראה עלו וכן עלו דרישות הסף. כיום בעקבות תהליכי האקדמיזציה ורפורמת אופק חדש לא מתקבלים למערכת מורים ללא תעודת הוראה ותואר בוגר בחינוך B.Ed או תואר ראשון B.A. המחקר מצביע גם על השפעתם של הגורמים החברתיים מידת האוטונומיה של המורה ועל חשיבות כינונו של קוד אתי לשיפור מעמד המורה ופרופסיות ההוראה.

יישום מסקנות הוועדות והרפורמות נפרס על שנים רבות, נדמה היה כי ההמלצות התמוססו בחלקן ויישומן נמתח לאורך שנים. במחקר זה נעשה שימוש בתיאוריית הווטו בהקשר הפוליטי כהסבר אופציונאלי לעיכוב ביישום המסקנות וההמלצות של מובילי מדיניות החינוך ושל וועדות חינוכיות.